

28/2016 <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201612095006>

Peilipojasta tarinoimassa. Tyrnäväläisen kerrontaperinteen performanssit 2000-luvulla

Tiina Mattila

Artikkelissa tutkitaan tyrnäväläisen Peilipoika-tarinaperinteen rooleja paikallisessa sosiaalisessa elämässä 2000-luvulla. Edesmenneeseen tietäjään liittyvää kerrontaa analysoidaan tarkastelemalla erilaisia kerrontatilanteita ja hyödyntämällä niiden performatiivista tulkintaa. Tietäjäperinnettä koskevat tutkimukset ovat usein tarkastelleet tietäjiä kerrontakohteena ja niiden tavoitteena on ollut muun muassa menneisyyteen liittyvän uskomusmaailman rekonstruointi. Tämän artikkelin tavoitteena on sen sijaan avata kerrontaperinteen merkityksiä nyky-yhteisössä performatiivisen tulkinnan kautta, jota ei ole hyödynnetty läntisten alueiden tietäjäperinteen tutkimuksessa. Artikkelin lähtökohtana on erityisesti folkloristiikan ja kulttuuriantropologian aloilla jaettu käsitys kerronnasta kulttuurisena performanssina, jota muovaavat sekä kerrontaa koskevat yhteisölliset käsitykset että kertojan henkilökohtaiset motiivit. Tutkimusaineisto on koottu 2007–2014 haastattelujen ja osallistuvan havainnoinnin avulla. Kerrontatilanteiden analyysin kohteena ovat 15 teemahaastattelua, 2 muistelutilaisuutta ja 2 kahvipöytäkeskustelua. Artikkelissa osoitetaan kerronnan kiinnittyvän tilanteisuuteen, joka luo erilaisia performansseja. Kerronnan performanssit ilmentävät erilaisia merkityksiä. Keskeistä kerronnan muotoutumiselle ovat siihen liittyvät kontekstit eli se kuka tarinoita kertoo, missä, milloin ja kenelle. Tietäjää koskeva kerronta on joukko erilaisiin tilanteisiin kiinnittyviä sosiaalisia prosesseja, ei pelkästään tarinoiden uudelleenkerrota ja muistamista.

Avainsanat: Peilipoika, tarina, kertoja, kerronta, perinne, (kulttuurinen) performanssi, tilanteisuus, etnografia

Johdanto

Maailma on muuttunut. Tarinoiden kertominen ihmisten kesken on jäänyt sangen vähäiseksi. Mutta siihen uskon, että Tyrnävältä löytyy vielä ihmisiä, jotka tietävät tarinoita Peilipojasta. [1]

Tällä tavoin pohti tarinankerronnan merkitystä tyrnäväläistaustainen Sauli (nimi muutettu) vuonna 2007, kun aloitin kandidaatintutkielmaani paikkakunnalla kerrottavista, 1900-luvun alussa elänyttä tietäjää, "Peilipoika" Armas Pasasta, koskevista tarinoista. Tutkimukseni edetessä ja kasvaessa väitöskirjatyöksi Saulin optimismi tarinoiden elävästä merkityksestä on osoittautunut perustelluksi, sillä tarinoita kerrotaan edelleen. Tarinoita kertovat kuitenkin myös nuoret ihmiset – toisin kuin Sauli ehkä pelkäsi. Toisaalta Sauli viitanee kommentillaan myös iäkkäisiin kertojiin: iäkkäillä kertojilla on hallussaan arvokasta tietoa, ehkä henkilökohtaisiakin kokemuksia tietäjästä. Miksi tietäjätarinoita Peilipojasta kerrotaan edelleen 2000-luvulla ympäröivän maailman muuttumisesta huolimatta? Mitä kertojat haluavat tarinoillaan viestittää ja millaisia rooleja kerronta saa paikallisessa sosiaalisessa elämässä?

Tarinoiden päähenkilö, Peilipoika Armas Pasanen, eli 1900-luvun alkupuolella Oulun eteläpuolella, Pohjois-Pohjanmaalla sijaitsevassa pienessä maalaiskylässä Tyrnävällä. Pasanen eli tavallista perhe-elämää, viljeli maata pääasiallisena työnään sekä teki lisäksi puu- ja rautasepän töitä. Erityinen henkilö, tietäjä, Armas Pasasesta tuli hänen poikkeuksellisen kykynsä ansiosta – paikalliset ihmiset puhuvat edelleen Pasasesta tietäjänä. Tarinoiden mukaan Pasanen pystyi näkemään menneitä ja tulevia tapahtumia kahden vastakkain asetetun peilin avulla. Pasanen tunnetaankin näkijän kyvyistään, esimerkiksi parantajana hänen ei kerrota toimineen. Eri-ikäisille ihmisille niin kerronta kuin tietäjäisyys kuitenkin merkitsevät eri asioita. Tarinankerronta ei ole pelkkää viihdettä tai suullista perinnettä, eikä se tarjoa pelkästään tietoa tietäjästä. Kertojalle tarinankerronta on myös tapa käsitellä modernisoituneen yhteiskunnan mukanaan tuomia muutoksia, vaikeita aiheita, kuten yliluonnollisuutta, pohtia ja ottaa kantaa, neuvotella menneisyydestä ja nykyisyydestä, luoda ja vahvistaa paikallisidentiteettiä. (Ks. Abrams 2010, 139–140, 142–144; vrt. Arlander 2015, 7–16.)

Tietäjätarinoita on usein käsitelty suomalaista kansanuskoa koskevien tutkimusten yhteydessä (ks. esim. Haavio 1967; Siikala 1999; Stark 2006; Piela 2010; Pulkkinen 2014). Tutkimusten tavoitteena on usein ollut historiallisen rekonstruktion luominen tietäjien ja heidän aikalaisensa uskomusmaailmasta, siihen liittyvästä tapakulttuurista ja mentaliteeteista. Tutkimukset ovat osoittaneet tietäjien olleen aikalaisilleen merkittäviä yhteisön poikkeushenkilöitä, kyvynhaltijoita, joilla oli yhteys tuonpuoleiseen ja hallussaan muilta salattua tietoa. Tietäjien apuun on turvaututtu monenlaisissa tilanteissa. Tutkimuksissa tietäjätarinat luetaan usein uskomustarinoihin kuuluviksi. [2]

Tietäjäperinnettä käsittelevät tutkimukset ovat usein keskittyneet Itä-Suomeen ja Karjalaan. Itäiseen perinteeseen liittyy vahvasti muun muassa runolaulukulttuuri sekä osana tietäjän toimintaa että tietäjiä koskevaa kerrontaa. Itäistä perinnettä koskevissa tutkimuksissa onkin usein kiinnitetty vastaavasti huomiota sekä tietäjien että

runonlaulajien toimijuuteen. (Ks. Tarkka 2005; Pentikäinen 2010; Stepanova 2014; myös Enges 2012.) Läntisen perinteen tietäjätarinat ovat harvoin runomuotoisia. Mahdollisesti tästä johtuen niitä on usein käsitelty tavalla, jossa huomio on keskittynyt tietäjiin kerrontakohteena. Kerrontaan performanssina, eli kerrontatapoihin erilaisissa kerrontatilanteissa, ei ole juurikaan kiinnitetty huomiota. Kerronnan hahmottaminen performansseina – sosiaalisesti, kulttuurisesti ja esteettisesti merkittyinä esityksinä – avaakin kattavammin niitä merkityksiä, joita yhteisö antaa suulliselle perinteelle (ks. Anttonen & Apo 2001).

Tässä artikkelissa tutkin läntistä tietäjäkerrontaa performanssina tarkastelemalla Peilipoika-tarinoiden kerrontaa erilaisissa kerrontatilanteissa. Artikkelin lähtökohtana on ajatus tarinankerronnasta kulttuurisena performanssina, jota muovaavat monenlaiset yhteisölliset käsitykset tarinankerronnasta sekä kertojien erilaiset henkilökohtaiset, kerrontaa ohjaavat motiivit. Kertojat voivat ilmaista kerronnan syitä suoraan, mutta ne tulevat esille myös eri kerrontatilanteisiin liittyvissä kerrontatavoissa. Tarinankerronta on arkielämän puhetavoista erottuva kommunikoinnin muoto, sanoilla tekemisen performanssi, joka esitetään yleisölle tietystä kontekstissa (ks. Abrams 2010, 130). [3] Tarkastelen artikkelissani millä tavoin kertojat toimivat ja miten he kehystävät Peilipoikaa koskevia tarinoita erilaisissa kerrontatilanteissa, kuka tarinoita kertoo ja kenelle. Tutkimusaineistoni koostuu erilaisissa kerrontatilanteissa kerätyistä tarinoista sekä kerrontatilanteiden osallistuvasta havainnoinnista. Aineistonani on 15 teemahaastattelua (vuosilta 2007–2014), 2 muistelutilaisuutta (vuosilta 2008 ja 2011) sekä 2 kahvipöytäkeskustelua (vuosilta 2011 ja 2013), joista olen laatinut kenttämuistiinpanot. [4]

Tutkimuskohteena suullisen perinteen kerronta

Lähestyn Peilipoika-tarinoiden kerrontaa kerrontatilanteiden analyysin ja performatiivisen tulkinnan avulla. (Ks. esim. Irvine 1997; Hymes 1997; Duranti 1997.) [5] Erilaisia kerrontatilanteita ovat siis teemahaastattelut, muistelutilaisuudet ja kahvipöytäkeskustelut. Teemahaastatteluissa en ole hyödyntänyt valmiita kysymyksiä, vaan mahdolliset kysymykseni olivat kerrontaa tarkentavia ja liittyivät lähinnä tietäjän toimintaan, kykyyn tai esimerkiksi Armas Pasasen perhesuhteisiin. Muistelutilaisuudet ovat yhteisöllisiä keskustelutilaisuuksia, joissa kerrotaan paikallisista historiallisista tapahtumista ja henkilöistä. Kahvipöytäkeskusteluiksi nimeämäni kerrontatilanteet edustavat epämuodollisia, yhteisöllisiä kerrontatilanteita, joiden olemassaolo ei riipu esimerkiksi tutkimusasetelmasta.

Hahmotan tarinankerronnan merkityksellisenä toimintana ja kiinnitän huomiota siihen, mitä kerronnassa ja kerrontatilanteissa tapahtuu (vrt. Maggio 2014, 91). Niiden tarkastelussa on tärkeää huomioida kuka tarinoi kenelle, missä, milloin, millä tavalla ja millä tavoin kuulijat osallistuvat tilanteisiin. Ennen kerronnan performatiivisuuden syventymistä on kuitenkin syytä hahmottaa suulliseen perinteeseen liittyvän kerronnan luonnetta. Artikkelissani *tarinalla* tarkoitetaan suullisena perinteenä siirtyvää ainesta, *kerronnalla* viitataan ilmaisuun. Tarina on siis se materiaali, jota kerronnan avulla esitetään. Kerronta koostuu tarinan ohella myös esimerkiksi kertojan tarinaa koskevasta kannanotosta. Kerronta ilmaisee sen, mitä tarina kertojalle

merkitsee ja miten kertoja haluaa tarinan kuulijoilleen välittää. (Ks. esim. Ikonen 2001, 185–186; Kaivola-Bregenhøj 2001; Apo & Harvilahti 2001.)

Kerronnallisuus on yleisinhimillinen tapa ymmärtää elämää, se kiinnittyy todellisuuteen ja siihen liittyviin kokemuksiin. Kerronta on kokemusten rakentamista ja jäsentämistä tarinallisessa muodossa. Kerronnan avulla voidaan kommunikoida, jäsentää ja käsitteellistää kokemuksia, tietoisuutta, tunteita ja todellisuutta. (Abrams 2010, 176; Eskola & Suoranta 2003, 22–23, 123; Lipponen 1999, 65; Lehtonen 1998, 16; Wikström 2004, 275; Ukkonen 2006, 190.) Erityisen hyvin tämä tuli esille Peilipoika-tarinoihin liittyvissä kahvipöytäkeskusteluissa, jotka ovat luonteeltaan spontaaneja keskustelutilanteita. Kyläilytilanteessa, tutussa ympäristössä ja tutujen ihmisten seurassa, keskustelijat alkoivat helposti puhua tarinallisessa muodossa esimerkiksi paikallishistorian tapahtumista. Kerronta ei kuitenkaan toimi pelkästään ymmärryksen tai jäsentämisen apuna, vaan sen avulla voidaan myös muokata kokemuksia uudelleenrakentamalla ne symbolisesti kielen kautta (Jackson 2002, 15–16; Abrams 2010, 63–64). Kertoja voi siis "rakentaa" esimerkiksi vanhoihin tapahtumiin liittyviä tarinoita uudelleen suhteessa omiin kokemuksiinsa. Peilipoika-tarinoiden kertoja voi siis kerronnassaan liittää tietäjähahmoon uusia piirteitä, kuten selittää kykyä nyky lääketieteen avulla.

Kun tarkastelun kohteena on suullinen perinne, onkin syytä huomata kerronnan tulkitseva luonne; kertoja representoi ja konstruoi asioita nykyhetkessä suhteessa menneeseen. Eri-ikäiset ihmiset ovat kertoneet Peilipoika-tarinoita yhä uudelleen ja uudelleen eri aikoina. Tässä kulkemisen prosessissa tarinoihin on kytkeytynyt erilaisia näkemyksiä, eri aikoina yhteisesti jaettuja käsityksiä ja uskomuksia (Savolainen 2015, 96). Suullinen perinne, traditio, on joustava ja luova prosessi; uusia traditioita syntyy ja vanhoja muokataan uudelleen eletyssä sosiaalisessa kontekstissa ja vuorovaikutuksessa. (Ks. esim. Siikala 1997, 63; Abrams 2010, 26.) Vaikka kerronnassa on aina omat yksilöpsykologiset ulottuvuutensa ja kertoja jättää siihen oman jälkensä kokemustensa pohjalta, se on kuitenkin osa laajempaa sosiaalista kokonaisuutta (ks. myös Jackson 2002, 15; Abrams 2010, 63–64). Samaa sukupolvea edustavat Peilipoika-tarinoiden kertojat jakavat samankaltaisia kokemuksia ja heidän kerrontatapansa ovatkin suhteellisen samanlaisia.

Tarinankerronta on siis yhteisöllistä ja sillä on omat toistuvat tapansa, se on sidoksissa paikalliskulttuuriin, aikaan ja ympäristöön. Kertojen maailmankuvat heijastuvat suullisiin representaatioihin ja tarinasisältöihin (ks. esim. Laslett, Maynes, Pierce 2008, 3–4; Lehtonen 1998, 31–32; Lipponen 1999, 65; Sintonen 1999, 45, 50). Peilipoika-tarinoiden kerronta on kuitenkin aktiivista vuoropuhelua yhteisön kanssa, se vaikuttaa sekä kertojaan että kuulijaan. Tietäjästä ei kerrota ainoastaan kysyttäessä, vaan kerronta elää tietyissä tilanteissa. Tarinankerronnan kautta hahmotetaan maailmaa, tehdään sitä ymmärrettäväksi, annetaan merkityksiä ja kiistellään niistä. Suullinen perinne on sosiaalisen elämän väline, jossa yksittäinen tarina on osa kommunikointiprosessia. Tietty tarina ei valikoidu kerrottavaksi syyttä ja kertoja pyrkiikin aina osoittamaan tarinallaan jotakin kuulijalle. (Cruikshank 1998, 41.) Kuulijaksi valikoituminen ja kuulijan rooli ovat myös tärkeä osa kerrontatilannetta. On siis huomioitava, että tarinan esitystilanteeseen liittyvät kontekstit (esimerkiksi paikka, aika, yleisö) ja kerronnan muodot ovat yhtä tärkeitä kuin itse tarina.

Suullinen perinne performanssina

Performatiivisuus liittyy jokapäiväiseen elämään. Yksilöillä on erilaisia rooleja sen mukaan, missä ympäristössä he kulloinkin ovat. (Ks. mm. Butler 1990; Butler 1997.) Performanssit tuovat esille yhteisöllisiä rajoja rakentamalla, ylläpitämällä, vahvistamalla tai neuvottelemalla yhteisön jäsenten välisiä suhteita (Fuoss 1995, 94; ks. myös Lewis 2013, 1–4). Peilipoika-tarinoihin liittyvissä kenttätöissäni havaitsin, että kerronnantavat vaihtelevat erilaisissa kerrontatilanteissa. Kertojat siis esiintyivät eri tavoin erilaisille yleisöille. Kertojat noudattivat myös erilaisia rooleja kerrontatilanteista riippuen – muistelutilaisuudessa kertoja saattoi olla kuulija, vaikka hän olisi kertonut haastattelutilanteessa useitakin tarinoita. Ajatus siitä, että suullinen kerronta on *kulttuurinen performanssi*, onkin varsin vakiintunut muun muassa kulttuuriantropologiassa, kulttuurintutkimuksessa ja folkloristiikassa (ks. Katriel & Philipsen 1990; Hamera 2006; Abrams 2010; Lewis 2013; Korom 2013; ks. myös Evans 1987).

Kerrontaa koskeva performanssi on erityinen, esteettisin ominaisuuksin jokapäiväisestä puheesta eroava kommunikoinnin tapa. Performanssilla on oma erityinen paikkansa, aikansa ja yleisönsä – sillä on tietyt tunnusmerkit, jotka erottavat sen arkisesta keskustelusta. Erityisen hyvin performatiivisuus on tullut esille Peilipoikaan liittyvissä haastatteluissa ja muistelutilaisuuksissa, jotka ovat erikseen järjestettyjä, arkisen elämän ulkopuolisia kerrontatilanteita. Peilipoika-tarinat ovat suullista perinnettä (oral tradition) eli tarinoiden siirtymistä suullisesti sukupolvelta toiselle. Suullinen perinne on dynaamista ja historiallista ja sen siirtyessä eteenpäin sisältö muuttuu (Abrams 2010, 176). Kerronta siis muovautuu yksittäisen kertojan toimesta ja muun muassa Peilipoika-tarinoita kertovan ikä ja kokemukset vaikuttavat siihen, millä tavoin hän tietäjähahmosta kertoo. Suullista perinnettä koskevat haastattelutkin ovat performansseina, sillä ne kehystetään erityisellä tavalla ja esitetään yleisölle (Abrams 2010, 130–132, 176). Keskeistä kerronnan performatiivisuudessa on siis se, *miten* kerronta, puhe-esitys, tapahtuu tietyssä tilanteessa. Kertoja muovaa kerrontaansa tiettyyn tilanteeseen liittyvien odotusten mukaiseksi toiminnaksi. Yksittäistä tarinaa tarkasteltaessa sitä ei tulisikaan erottaa sen muodosta, sen performanssista. Peilipoika-tarinoiden kertoja ei siis kerro tarinoita samalla tavalla erilaisissa tilanteissa.

Peilipoika-tarinoiden kerrontaa koskevat kuitenkin tietyt konventiot, jotka voivat ilmetä esimerkiksi erityisinä puhetapoina, kaavoina tai fraaseina. Nämä konventiot kiinnittyvät tilanteisuuteen eli siihen, mitä ja miten tietäjistä kerrotaan tiettyinä aikoina tietyille yleisöille. Erityiset puhetavat vaikuttavat siihen tulkintaan, jonka kuulija tekee sanoista ja niiden merkityksistä. (Bauman 1975, 296; Abrams 2010, 130–131.) Kerrontatilanteet ovat muodoltaan erilaisia: ne voivat olla suunniteltuja ja järjestettyjä (haastattelut ja muistelutilaisuudet) tai spontaaneja (kahvipöytäkeskustelut), yksityisiä (haastattelut ja kahvipöytäkeskustelut) tai julkisia (muistelutilaisuudet). Toiminta tietyissä kerrontatilanteissa voi olla odotuksenmukaista ja siihen voi näin ollen liittyä erilaisia konventioita. (Ks. Lewis 2013, 10–11.) Aiheen lisäksi tilanteisuus siis luo kerronnalle erityispiirteitä. (Ks. Katriel & Philipsen 1990, 86–89.)

Tulkitsen analyysissäni tarinankerrontaa performatiivisesti tarkastelemalla kerrontaa suhteessa niihin tilanteisiin, joissa se tapahtuu. (Ks. Abrams 2010, 137–144.)

Peilipoikaan liittyvä tarinankerronta on erilaista eri tilanteissa, koska kerrontaan liittyy yhteisöllisiä käsityksiä siitä millaista kerronnan tulee tai saa olla tietyn yleisön edessä. Lisäksi kerronnalla voi olla omia yksilöllisiä ja henkilökohtaisia päämääriä. Hyvä kertoja paitsi muistaa suullisena perinteenä kulkevia tarinoita, myös tietää miten niitä kannattaa kertoa erilaisissa tilanteissa. Tässä mielessä performanssi on olennainen osa menestyksestä kerrontaa. (Ks. esim. Cruikshank 1998, 28; Polletta 2006, 1–4; Abrams 2010, 137–139; vrt. Katriel & Philipsen 1990, 77–78.)

Tarinankerronnan ja tutkimuksen etnografiaa

Eri-ikäiset ihmiset tuntevat Peilipoika-tarinoita Tyrvävällä. Huomasin tämän jo lapsuudessani, mutta erityisesti Peilipoika-tarinoihin liittyviä kenttätöitä tehdessäni (Mattila 2008; Mattila 2012). Kuulin itse ensimmäistä kertaa tarinoita Peilipojasta alakouluikäisenä opettajaltamme 1990-luvulla. Olen usein pohtinut, olisinko koskaan kuullut tarinoita Peilipojasta, mikäli en olisi niitä koulussa kuullut. Peilipojasta ei nimittäin kerrottu mielellään lapsille 1990-luvulla. Ehkä tästä johtuen osa ikäisistäni, 1980-luvulla syntyneistä, ei ole koskaan kuullutkaan Peilipojasta.

Tarinoita olen kerännyt haastattelemalla paikallisia, 20–90-vuotiaita ihmisiä ja havainnoimalla erilaisia kerrontatilanteita. Ikäryhmittäin tarkasteltuna vanhimmat kertojat ovat yleensä miehiä, nuorimmat taas naisia. Osan kertojista tunsin ennalta, tuntemattomia kertojia tavoitin haastatteluja varten julkaisemalla paikallislehdessä kaksi yhteydenottopyyntöä vuosina 2007 ja 2011. [6] Tämä oli hienovarainen tapa lähestyä ihmisiä, sillä entisenä paikkakuntalaisena tiesin, etteivät kaikki halua kertoa Peilipojasta, ainakaan kenelle tahansa. Ilmoitusten perusteella tulleiden yhteydenottojen suuri määrä yllättikin minut, sillä sain kymmenittäin yhteydenottoja puhelimitse, postitse ja sähköpostitse. Eri-ikäisillä ihmisillä tuntui olevan halu ja tarve kertoa tarinoita.

Tarinankerronta paljastui monimediaiseksi, sillä osa yhteyttä ottaneista lähetti minulle vanhoja lehtikirjoituksia tai mainitsi teoksista, kuten kotiseutuhistoriikeista tai Internet-sivuista, joissa oli kirjoituksia Peilipojasta. [7] Osassa vanhoista lehtikirjoituksista Peilipoikaa ei edes mainittu. Esimerkiksi kempeleläisen myymälähoitaja Martta Saxin murhaa koskeva uutinen vuodelta 1934 ei mainitse Peilipoikaa, mutta tarinat kertovat Peilipojan osallistuneen murhaajan selvittämiseen. [8] Tapaus muistettaneen juuri sen vuoksi, että Peilipoika toimi nimismiehen apuna ja siksi kertojat liittävät aiheeseen myös sellaisia lähteitä, jotka eivät varsinaisesti puhu tietäjistä.

Yhteydenotoille oli tyypillistä oman kerronnan vähätteleminen. Varsinkin vanhemmat ihmiset kertoivat ottavansa yhteyttä juuri siksi, ettei tutkimukseeni tule ”vääriä tietoa” ja esittivät omakohtaisiin tai läheisen ihmisen kokemuksiin perustuvat näkemyksensä tietyistä tapahtumista. Tästä huolimatta kertojat toivat esille, että joku toinen henkilö ”tietää” asiasta mahdollisesti enemmän. Kertojat halusivat ottaa etäisyyttä aiheeseen korostamalla tarjonneensa vain yhden näkökulman ja mainitsemalla muista kuulemistaan Peilipoikaan liittyvistä tapauksista.

Osa kertojista suostui varsinaiseen haastatteluun vasta kerrottuani anonymiteetin säilymisestä. Useimmat kertojat huomauttivatkin, etteivät kerro tarinoita kenelle tahansa. Varsinkin vanhemmat kertojat kertoivat aiheen olevan vaikea erityisesti nykyaikaisen modernin ajattelun vuoksi; tarinointia tietäjistä ei koettu sopivaksi nykyajan konteksteissa. Tietäjistä kertominen koettiin noloksi tai jopa vaaralliseksi ensisijaisesti sen vuoksi, että muut kyläläiset voisivat leimata kertojan yliluonnolliseen uskovaksi. Osittain sama tuli esille nuorten kertojien kanssa. Tietäjien edustama yliluonnollisuus liitettiin kerronnassa usein menneeseen aikaan. Monet kertojista ihmettelivätkin sitä, että aiheesta uskalletaan puhua. Iäkkäämpi, n. 80-vuotias, Hans oli yllättynyt yhteydenottojen suuresta määrästä siitä mainitessani:

– – *vaan minä ajattelin tuosa, että pitäähän sitä kertua, enkä arvannu, että on ihmiset olleetki näin [innokkaita kertomaan].. aika on muuttunu, että ovat rohkastuneet ja ottaneet yhteyttä.* [9]

Vanhemmat kertojat usein mainitsivat kuulleensa lapsuudessaan Peilipojasta vanhemmiltaan, kun nämä olivat turvautuneet tietäjän apuun. Noin 50-vuotiaan Merjan maininta tiivistää hyvin nuorempien kokemuksia kerronnasta:

Niin se isäkin kyllä puhu, jos siltä kyseli, mutta se mieluummin aina sano, että mikä lie huluppana ollu.. nii, että ei sitä oo oikeen siihen aikaan [1960–1980-luvuilla] arvostettu.. – – Onko se ollu sitte vähän semmone, että pietty vähän omituisena. [10]

Haastattelutilanteet olivat rentoja, vaikken tuntenut ennestään suurinta osaa kertojista. Haastattelut järjestettiin kertojan kotona. Vanhempien kertojien puoliset osallistuivat usein keskusteluun. Tavanomaista oli se, että kertojat tiedustelivat aluksi omaa taustaani, "Niin kenenkä tyttöjä sinä olet?" tai kyselivät olenko sukua tietyille henkilöille. Osa kertojista tiedusteli taustaani jo yhteydenottovaiheessa. Kertojat kokivat minut ehkä tuttavakseen oman tyrnäväläisyyteni ja sukutaustani vuoksi. Kerronnassa esiin nousevat aiheet, yhdessä rennon tunnelman kanssa, herättivät ajatuksen luottamuksesta. Kertojat pohtivat usein tarinankerronnan ohella tietäjien kykyä ja sen poikkeuksellisuutta, sen olemassaolon mahdottomuutta varsinkin nyky-yhteiskunnan kontekstissa, yhteiskunnan muutosta (koulutuksen ja terveydenhuollon muuttumista), yliluonnollisuutta ja omaa uskoa yliluonnollisuuteen. Tämä on mielenkiintoista, sillä en kysynyt haastattelutilanteissa kertojien omaa suhtautumista tietäjään, kykyyn tai yhteiskunnallisiin muutoksiin.

Kerronta elää erilaisissa tilanteissa (muistelutilaisuudet, kahvipöytäkeskustelut), joihin kertojat saattoivat haastatteluiden yhteydessä viitata. Muistelutilaisuudet ovat paikallisten julkisten tahojen, kuten kotiseutuyhdistysten järjestämiä tapahtumia, jotka koskevat paikallista historiaa. Tapahtumia järjestetään kotiseututalolla tai vastaavissa historiallisissa paikoissa. Tilaisuuksissa voi olla nimettyjä puhujia, mutta ajatuksena on, että osanottajat keskustelevat yhdessä menneistä ajoista. Julkisissa tilaisuuksissa puhuvat yleensä vanhemmat mieskertojat, nuoret kuuntelevat. Muistelutilaisuuksiin osallistuu yleensä enemmän vanhempaa väkeä kuin nuoria.

Havainnoimissani muistelutilaisuuksissa kerronta oli sisällöltään yleistävää ja koski lyhyehköjä tapahtumakuvauksia. Tietäjistä tuotiin esille vain asioita, jotka voitiin

yhteisesti osanottajien kesken jakaa. Kerronnan sosiaalisina säätelijöinä toimivat vanhemmat (mies)kertojat, sillä he asettivat omalla kerronnallaan rajat muille. Esimerkiksi tarkkoja omakohtaisia kokemuksia kertojat eivät tuoneet esille. Ristiriitaisista asiantiloista puhumista ja spekulointia pyrittiin välttämään. Havainnoimassani muistelutilaisuudessa [11] eräs kertoja esitti Peilipojan tosiasiaassa olleen liminkalainen, sillä maantieteellisesti Peilipojan kotitalo sijaitsi Tyrnävän ja Limingan jakamalla raja-alueella. Vanhemmat kuulijat tyrmäsivät väitteen, osa tuotui väitteestä vahvasti. [12] Myös haastatteluissa Peilipojan korostettiin olevan tyrnäväläinen. Tämä herätti ajatuksen yhteisestä paikallisidentiteetistä, jota tarinoinnilla voidaan rakentaa ja vahvistaa. (Ks. Sintonen 1999; Kaivola-Bregenhøj 1997: 202–212.) Yhteinen paikallisidentiteetti rakentuu yhteisesti jaetuille käsityksille.

Paikallisuuden teema tuli esille myös kahvipöytäkeskusteluissa, joihin osallistui eri-ikäisiä ihmisiä, sekä miehiä että naisia. Kyseessä oli kyläilytilanne, jossa useampia henkilöitä kokoontui yhden osanottajan kotiin, esimerkiksi lasten syntymäpäiville. Osallistujat alkoivat helposti puhua tutussa seurassa maailmanmenosta, hyvin usein keskustelut kääntyivät tarinointiin paikallisista oudoista tapahtumista ja erikoisista ihmisistä. Osallistujat liittivät Peilipojan Tyrnävän paikallishistoriaan kyseenalaistamatta. Keskustelutilanteissa oli mukana 3–5 ihmistä, osapuolet tunsivat toisensa hyvin. [13] Samanlaisia keskustelutilanteita syntyi jo lapsuudessani, 1990-luvulla, ihmisten kyläillessä toistensa luona. Tällaisiin keskustelutilanteisiin kertojat viittasivat myös haastattelujen yhteydessä. Haastattelutilanteet olivat hyvin samanlaisia kuin kahvipöytäkeskustelut, vaikka haastattelut olivatkin erikseen järjestettyjä tilanteita ja osallistujia oli vähemmän.

Tarinankerronta erilaisissa tilanteissa

Erityisesti haastattelut ja kahvipöytäkeskustelut ovat osoittaneet Peilipoikaan liittyvän tarinaperinteen moninaisuuden ja rikkauten. Näissä kerrontatilanteissa erilaiset tarinat elävät rinnakkain, samat kertojat tuovat esille kuvauksia erilaisista tapahtumista ja niitä voivat kertoa eri-ikäiset kertojat. Tarinoihin liittyvä kerronta on intertekstuaalista, sillä kertojat viittaavat kerronnassaan sekä kuulemiinsa erilaisiin tarinoihin että toisiin aineistolähteisiin ja kerrontatilanteisiin. (Ks. esim. Koski 2011, 42–43.)

Haastattelut ja kahvipöytäkeskustelut ovat yksityisiä kerrontatilanteita. Näin ollen rikas tarinaperinne elääkin ikään kuin pinnan alla. Iäkkäimpien kerronta on haastatteluissa ja kahvipöytäkeskusteluissa on vakavaluontoista ja todistelevaa. Tapahtumien osapuolten nimet ja paikat ovat vanhimmille kertojille tärkeitä. Kyse on eräänlaisista kronikaateista, omakohtaisia (tai läheisen) kokemuksia koskevista kertomuksista. Kuvaukset olivat pitkiä ja sisälsivät usein alustuksia useistakin eri tapahtumista. Nämä seikat ilmaisivat kertojan tunteneen kerrontakohteen hyvin. Seuraava esimerkki Peilipojan veljentyttären, Helgan, kertomuksesta on oiva osoitus kerronnan laveudesta:

– – se asu sielä Korvesa niin ei se ollu mitenkään, seurustellu, kotihommat teki ja lapset hoiti. Niinku semmosta perhe-elämää, ei

mitenkään näkyvää, eikä virkamiehiä.– ja hoitivat karjaa ja saivat rahhaa meijeristä. Maanviljelyksellä elivät – ei sitä julikisesti saanu sanua, että se tiesi niin ja niin. Se ei halunnu mittään semmosta. – sillon, ku hääjäsä joku tuli, ku hukkumisia haettiin tai semmosta, niin kysyttiin, että misä se on. Ja Armas-setä katto ja näki hukkuneet, esimerkiksi. – Ei se – oo mikkään semmonen tuomittava asia, että se pannaan jotenki semmosesta poppakonsteista.. – Ihan hääjäsä vain, jos joku tartti. Vaan ei uskaltanu sanua sitäkään Ala-Temmeksen murhamiestä. Ei uskaltanu nimiä sanua. Sano vaan, että siellähän se kynti pellolla. [14]

Esimerkissä Helga myös olettaa kuulijan tuntevan erilaisia Peilipoikaan liittyviä tapahtumia ja tarinoita, sillä Ala-Temmeksen murhamiehellä hän viittaa Martta Saxin murhaajaan. Tällaisia viitteitä tai tapauksia ei muistelutilaisuuksissa tuotu esille, sillä tapahtumien kulusta voidaan olla montaa mieltä. Muistelutilaisuudessa kyseisestä tarinasta olisi nostettu esille ainoastaan tietäjän ammatti, perhesuhteet ja se, että hän auttoi ihmisiä muun muassa hukkuneiden etsimisessä.

Nuorimmat kertojat kertovat tarinoita ainoastaan haastatteluissa ja kahvipöytäkeskusteluissa, sillä muistelutilaisuuksissa kertojina toimivat ainoastaan vanhemmat kertojat. Nuorten kerronnalle oli ominaista se, ettei historiallisia seikkoja tunneta kovin hyvin tai pidetä tärkeinä. Tästä johtuen kerronta saikin piirteitä, jotka puuttuivat vanhempien kertojien kerronnasta. Peilipoika esitettiin jopa sadunomaisena hahmona, synkän metsän keskellä asuvana erakkona. Kerronnassa pyrittiin myös hakemaan selitystä tietäjän kyvyille. Seuraavassa 24-vuotias Maria pyrkii selittämään Peilipojan kyvyn aktivoitumista lääketieteellisin keinoin.

Epilepsia-kohtauksen kohan ne sitten saa.. siinähän tulee pää kippeeksi... – Niinku sillähän on ollu se kirkas heijastava kynttilä siinä ja heijastava pinta, mittäänhän kirkasta heijastavaahan ei saa kattua, kun on epilepsia.. että jos se onki sieltä kautta saanukin jonku semmosen kohtauksen, kun on kattonu sinne.. vaan misä vaiheesa se on nähäny niitä näkyjä sitte... [15]

Kaikissa kerrontatilanteissa suosittuja tarinoita olivat sellaiset, joissa instituution edustaja, kuten paikallinen kirkkoherra (joka myös mainitaan nimeltä), joutui naurunalaiseksi. Tarinat olivat yksinkertaisia ja lyhyitä, jopa vitsinomaisia. Peilipojan ja kirkkoherran lisäksi tapahtumiin liittyvien nimiä ei mainittu. Se myös tehnee niiden muistamisesta helpompaa ja siksi eri-ikäiset kertojat tuntevat kyseisiä tarinoita. Näitä tarinoita kerrottiin naurun sävyttämänä. Noin 70-vuotias Heikki kertoi nauraen tarinaa siitä kuinka pappi testasi Peilipojan kykyä:

Se Tyrnävän pappi, se Soriola, kokkeili niitä Peilipojan tietoja sillain, että piilotti oman sormuksesa heinäsuopaan ja meni sitte sinne Peilipojan tykö kyselemmään sitä sormusta Peilipoikapa tiesi eeltäkäsin, että se on tulosa ja millä asialla. Se tuumas vaan sille papille, että "Ota sieltä minne oot pannukki!" [16]

On epäselvää, missä määrin tällaisten tarinoiden taustalla ovat todelliset historialliset tapahtumat. Muilta osin Peilipoika-tarinoiden kerrontaa voi luonnehtia *muistelukerronnaksi* ja *kokemuskerronnaksi* (ks. esim. Salmi-Niklander 2006; Saarikoski 2015; Kaarlenkaski 2012). Vanhimmat kertojat muistelevat kerronnassaan vanhoja tapahtumia, paikkoja ja ihmisiä. Nuoremmat kertojat taas muistelevat kuulemiaan tarinoita ja niiden kerrontaa. Muistelu ei siis aina pohjaudu kertojan omakohtaisiin kokemuksiin tietäjästä ja historiallisista tapahtumista, vaan tarinoiden kerronnasta. Kokemuskerronta liittyy kertojien omiin, yksilöllisiin kokemuksiin. Yksityisissä kerrontatilanteissa (haastatteluissa ja kahvipöytäkeskusteluissa) kertojat siis kehystävät varsinaista tarinaa pohtimalla, neuvottelemalla ja analysoimalla tarinaa suhteessa omiin kokemuksiinsa sekä nykykonteksteihin. Pohdinta voi koskea myös kokemuksia tarinankerronnasta. Seuraavassa 28-vuotias Meiju ja 24-vuotias Maria pohtivat tietäjyyden paikkaa nykymaailmassa:

Ei oo enää olemassa semmosia ihmisiä. Tai voi kai niitä olla, mutta ei ne uskalla itsestään ääntä pitää. Kyllä minä semmisiin uskon, kun oon näitä tapauksia kuullut, vaikkei mejän aikana oo oikein tilaa niille [tietäjille] ollu. Kaikki on niin tieteellistä. Minun mummuki oli semmonen verenseisauttaja. [17]

– – se oli jotenki semmonen paha asia [1990-luvulla], että niinku semmonen halaveksittu. – – Niin se varmaan on siihen aikaan ollu vähän semmonen arka asia, että nykyään siitä voi jo puhuakin... kun on niin monenlaista ihmistä... – – Eikö se oo ollu vähän semmonen erakkohenkinen? – – Niin siihen aikaan on varmaan vähän piettykin erikoisena. [18]

Muistelutilaisuuksien kerronta poikkeaa haastatteluista ja kahvipöytäkeskusteluista. Tarinoiden sisältö ja kerronta tiivistyy julkisissa kerrontatilanteissa, kuten toin esille Helgan kerrontaa koskevan esimerkin yhteydessä; henkilökohtaisia kokemuksia ei jaeta yksityiskohtaisesti, eikä tarinaa kommentoida. Sellaiset tarinat, joiden tapahtumiin liittyy ristiriitaisia näkemyksiä, jätetään julkisissa muistelutilaisuuksissa kertomatta. Esimerkiksi juuri Martta Saxin murhatapauksesta harvoin tarinoidaan julkisesti, sillä murhaajasta ollaan edelleen erimielisiä. Julkisesti Peilipojan mainitaan vain olleen mukana ratkomassa rikoksia, murhia tai etsimässä hukkuneita – tapahtumiin osallistuneiden nimiä ei mainita. Myös Helga viittaa esimerkissä kerronnan olleen rajallista jo aikalaisten keskuudessa: "ei sitä julkisesti saanu sanua, että se tiesi niin ja niin."

Julkisten muistelutilaisuuksien kerrontaa kuvaa paremmin käsite *yhteisöllinen muistelu* (yhteisöllisestä muistista ks. esim. Kortelainen 2008; Haanpää 2008), joka on sosiaalista ja kollektiivista muistamista, periaatteessa kaikkien yhteisesti jakamaa. Yhteisöllinen muistelu liittyy kuitenkin vain yhteen historiantulkintaan sekä tätä tulkintaa ylläpitäviin yhteisöllisiin ja rituaalisiin tapoihin. Osa tulkintoista jää siis marginaaliin. Yhteisöllinen muistelu on tietynlaista vallankäyttöä, sillä keskeistä siinä on, kenen tulkinnat pääsevät esille. Kerronta on siis sosiaalisesti säädeltyä toimintaa. (Makkonen 2006, 245–268; Makkonen 2009, 20–22; Abrams 2010, 139–140.) Muistelutilaisuuksissa, jotka edustavat julkista kerrontaa, Peilipoika-tarinoiden

sosiaalisina säätelijöinä toimivat vanhat kertojat. Nuorten äänelle on kuitenkin tilaa yksityisissä kerrontatilanteissa.

Tarinankerronta erilaisina merkityksellisinä performansseina

Koska muistelutilaisuudet ja haastattelut ovat järjestettyjä tilaisuuksia niillä voi nähdä olevan lähtökohtaisesti jokin päämäärä tai tarkoitus. Muistelutilaisuuksien tarkoituksena on keskustella paikallisesta historiasta, haastateluille asetin yhteydenottopyynnöissä tarkoitukseksi kerätä tietäjää koskevaa tietoa. Kahvipöytäkeskustelut ovat tilanteena spontaaneja, mutta niidenkin esiintyminen liittyy selkeästi tiettyyn ympäristöön ja osanottajiin – tarinointiin on siis tietyssä tilanteessa mahdollisuus, tilanteet antavat mahdollisuuden performanssille.

Sekä kertojalla että kuulijalla on käsityksiä siitä, millä tavoin tarinoita kerrotaan erilaisissa tilanteissa; kerrontatilanteita ohjaavat siis erilaiset odotukset. Jokaisella kertojalla on varmasti käsityksiä siitä, millä tavoin haastatteluissa toimitaan ja nämä käsitykset ohjaavat kerrontaa. Toisaalta yksityinen kerrontatilanne antaa kertojalle vapauksia – kuten nuorille mahdollisuuden kertoa tarinoita. Erityisen hyvin konventiot tulevat esille muistelutilaisuuksien osanottajien rooliassa; kertojina toimivat vanhat, kuulijoina taas nuoret henkilöt. Kertojina on enemmän miehiä kuin naisia.

Muistelutilaisuuksia koskevat konventiot tulevat niin ikään esille kerronnan muodon ja sisällön yksiselitteisyydessä eli tiiviyydessä. Muistelutilaisuuksia sävyttää tietynlainen kainous, jolla toisaalta pyritään irtisanoutumaan tietojen todenmukaisuuden perustelemisesta – huolimatta siitä, että julkinen kerronta ei edes ole kovin yksityiskohtaista. Tämä kainous tulee esille maininnoissa "näin minä olen tämän asian kuullut", "näin tämä on minulle kerrottu" tai "enempää minä en asiasta osaa sanoa." Julkisesti kertojan kyseenalaistaminen on normien rikkomista, ellei kertoja sitten esitä räikeitä väittämiä. Esimerkiksi poliittisia aiheita välteltiin suuremman yleisön edessä. Julkiselle kerronnalle on ominaista konsensuksessa oleminen, kitkattomuus ja saumattomuus, jossa ei ole tilaa neuvottelulle tai kannanotoille. (Ks. myös Vento 1980, 95.)

Kerrontaan liittyi toisinaan rituaalinen nauru. Naurun avulla voidaan alleviivata kerronnan humoristista otetta, mutta sillä voidaan myös pyrkiä lieventämään tai peittämään kannanottoa. (Vrt. Vento 1980, 96–97.) Tarinoinnissa nauru liittyi ennen muuta kerrontaan, jossa tietäjä esitettiin arvovaltaisena sankarina ja instituution edustajasta, papista, tuli naurunalainen. Huumorin varjolla kertominen ei sinänsä ole tavatonta; suomalainen kertomusperinne sisältää runsaasti parodisia aineksia, joissa yleisesti arvostettuja asioita saatetaan naurunalaiseksi. Parodia on kuitenkin voimakas huomautus manereista ja siksi se voidaan kokea tavanomaista loukkaavampana arvostelun muotona. Kohdistuessaan uskontoon, maneerit kertovat kirkon hallitsevasta asemasta menneinä aikoina. (Virtanen 1988, 203, 207–208.) Huumorin käyttö, kuten vitsailu, voidaan tulkita myös sosiaalisten ryhmien välisiä rajoja koskevaksi neuvotteluna (Lewis 2013, 30). Humoristisia tarinoita kerrotaan myös muistelutilaisuuksissa. Tarinaan liittyy tällöinkin nauru, joka on tarkoituksellista ja jopa väkinäistä. Tarinaa voidaan kehystää mainitsemalla sen olevan esimerkiksi

"hauska juttu", mutta tarina voi siitä huolimatta toimia lievennettynä tai piilotettuna kannanottona. Kahvipöytäkeskusteluissakin tämän tyyppisiä tarinoita kerrotaan. Kannanottoja ei kuitenkaan tarvitse piilottaa, nauru on spontaania ja spekulointikin sallittua.

Erilaisilla kerrontatilanteilla on merkityksensä, jotka vaihtelevat myös kertojan iän mukaan. Julkisen kerronnan päämääränä oli näennäisesti yhteisen paikallisidentiteetin vahvistaminen, perinteen tallentaminen ja siirtäminen. On mielenkiintoista, että havainnoimani muistelutilaisuudet eivät kuitenkaan ylläpidä rikasta, erilaisista tarinoista koostuvaa perinnettä. Muistelutilaisuuksissa ei siis neuvoteltu yhteisestä menneisyydestä erilaisten tarinoiden avulla. Julkisten kerrontatilanteiden konventioihin kuuluva roolitus kertojan iän ja sukupuolen mukaan kertoo valtasuhteista. Nämä säännöt heijastelevat siis käsityksiä siitä kenellä on arvokasta tietoa. Perinne on pitkään mielletty stabiilina tilana ja perinteenkeruussa onkin korostettu autenttisen tiedon ja kylän vanhimpien tarinoiden merkitystä, joka oli myös Peilipojasta kertoville tuttua. Haastatteluissa tähän viittasi jokainen kertoja. (Ks. mm. Mustonen 1911, 3–4; Simonsuuri 1960, 4.)

Valtasuhteisiin perustuva kerronta voi kuitenkin olla myös paikallinen tapa, eikä siis välttämättä kokemuksiin perinteenkeruusta. Vanhemmilla kertojilla koettiin kuitenkin olevan – tai vanhemmat kertojat kokivat omaavansa – arvokasta tietoa menneisyydestä, sillä heillä on tapahtumista omakohtaista kokemusta. Vanhemmatkin kertojat saattoivat silti vähätellä omaa kerrontaansa. Vähättelyssä saattoi toki olla kyse kainostelusta, sillä kertoja ei ehkä halua asettaa itseään auktoriteetin asemaan. Muistelutilaisuuksissa kertoja kiinnitti kuitenkin vain harvoin tarinan omakohtaisiin kokemuksiinsa, joten vähättely saattoi liittyä myös siihen, että kertojat haluavat ottaa etäisyyttä ylikuonnollisuuteen.

Muistelutilaisuuksia koskevassa kerronnassa on nähdäkseni kyse autoritäärisestä äänestä (ks. Kroskirty 2009), joka luo ja tukee yhtä historiantulkintaa. Muistelutilaisuudet voidaan myös nähdä uudenlaisina performatiivisina areenoina, joissa kertoja tarinoi nykyajan yleisölle. (Ks. myös Abrams 2010, 139–140.) Omakohtaisia kokemuksia ei ehkä mainita mielellään siksi, että oletetaan, etteivät nuoret ymmärrä tapahtumia. Vanhemmat kertojat eivät ehkä halua tapahtumia tulkittavan nykyajan konteksteista käsin. Tapahtumiin liittyviä henkilöitä ei mielellään nimetä julkisessa kerronnassa. Julkiset muistelutilaisuudet voivat toimia myös muistuttamisen foorumeina siitä, että tarinankerronta tulisi ylläpidetyksi yksityisissä kerrontatilanteissa. Esimerkiksi havainnoimieni muistelutilaisuuksien lopuksi muutama osanottaja mainitsi minulle, että he voisivat kertoa tarinoista tarkemmin yksityisesti. Hyvä tarinankertoja tietää, että autoritäärisyys ei perustu pelkästään tarinoiden muistamiseen ja uudelleen kertomiseen, vaan siihen miten tarinoita tulee kertoa erilaisissa tilanteissa saavuttaakseen halutun lopputuloksen (ks. Abrams 2010, 137).

Muistelutilaisuuksia koskevan kerronnan sukupuolittuneisuuskaan ei ole yksiselitteistä. Sukupuolittuneisuus voi olla merkki siitä, että vanhempien ihmisten kokemusten perusteella tarinankerronta on enemmän miesten kuin naisten kulttuuria. Toisaalta voi olla kyse myös siitä, että omakohtaisia kokemuksia tietäjistä on

enemmän miehillä kuin naisilla. Hyvin usein kertojat esittivätkin tapahtumien tapahtuneen jollekin miespuoliselle. Myös haastattelutilanteissa vanhemmat kertojat olivat usein miehiä. Kertojien puoliset saattoivat kommentoida kerrontaa jälkikäteen, mutta kerrontatilanteessa oli ominaista, että naiset jäivät taka-alalle. Haastattelutilanteissa myös naiset kertoivat tarinoita, mutta näissä tilanteissa ei ole ollut mukana kolmansiä osapuolia, kuten puolisoita, lukuun ottamatta Helgan haastattelua.

Haastatteluihin ja kahvipöytäkeskusteluihin liittyy keskeisesti luottamus osallistujien välillä. Luottamus perustuu kahvipöytäkeskusteluissa osapuolten tuntemiseen, haastatteluissa anonymian antamaan suojaan. Yksityiset kerrontatilanteet tarjosivatkin tilaisuuden keskustella asioista, joita julkisesti olisi ollut sopimatonta esittää. Luottamus on keskeinen tekijä kerronnan performatiivisuuden kannalta. Tietäjästä tarinoidaan aina jollekin, muttei kuitenkaan kenelle tahansa. Haastattelutilanteissa yleisön valikoituminen oli tietysti selkeä, sillä Peilipojasta kerrottiin ennen muuta tutkijalle. Kertoja saattoi kuitenkin puhua tutkijan kautta laajemmallekin yleisölle leimautumatta yhteisön edessä. Yhdenvertaisuus oli yksityisissä kerrontatilanteissa aina läsnä, sillä keskustelukumppanit saivat suhteellisen vapaasti kommentoida toistensa kerrontaa kyseenalaistamatta.

Yksityisissä kerrontatilanteissa kertoja ei pelkästään pyri kerronnallisesti käsittelemään omia ajatuksiaan, vaan mahdollisesti vaikuttamaan myös kuulijaan. Erityisen hyvin tämä ilmeni vanhempien kertojien kohdalla, jotka tarinoidessaan nostivat esille kokemuksensa ympäröivän yhteiskunnan muutoksista. He pyrkivät usein selittämään hyvin seikkaperäisesti, millaista elämä oli ennen. Vanhemmat kertojat toivat myös esille, kuinka tietäjän kykyä ei kyseenalaistettu kyläyhteisön keskuudessa, ja että tietäjää hyödynnettiin virkamiesten ohella. Vanhemmat kertojat kertoivat myös tietäjän henkilökohtaisista asioista ja omista tietäjään liittyvistä kokemuksistaan, joista ei julkisesti puhuta. Usein iäkkäämmät kertoivatkin tarinoita suurella paatoksella, rituaalinen nauru saattoi olla väkinäistä ja kertoja saattoi jopa itkeä. Kertojat saattoivat kommentoida yksityisiä kerrontatilanteita jälkikäteen antoisiksi. Lopuksi asioita kuitenkin pyrittiin selittämään kitkattomasti.

Nuoret kertojat kokivat ennen muuta kiinnostusta yliluonnollisuutta kohtaan ja kertoivat tarinoita siksi. Kokemukset tarinoiden kerronnasta ja niihin liittyvistä tilanteista ovat hyvin rajallisia ja monet kokivatkin tarinat hyvin salaperäiseksi. Usein kertojan ääni madaltui ja kiihtyi, kuten kerrottaessa jostakin hyvin jännittävästä. Tarinat voivatkin tarjota nuorille kertojille heitä kiehtovan, vaihtoehtoisen ajattelutavan suhteessa nykyajan maallistuneelle ja modernille ajattelulle. Nuoret harvoin tunsivat Peilipoikaa koskevia historiallisia seikkoja, mutta tästä huolimatta he esittävät mielellään käsityksiään. Kerronnassa käsitellään usein samanaikaisesti myös muita yliluonnollisuuteen liittyviä aiheita. 50-vuotias Merja ja 29-vuotias Maisa kuvailevat kokemuksiaan yliluonnollisesta:

-- yöllä heräsin ja minä katoin, että mikä ihime tuo on. Semmonen valakonen oli siinä mejän uunin eessä. Ja oikein semmonen pitkä valakonen läninki oli sillä. En minä tiä, ei sillä ollu mittään siipejä ollu tai mittään. -- mä siinä vaan hoksasin, että tuon pittää olla enkeli. Ja

minä niinkun kokkeilin herättää toisia, mutta kukkaan ei heränny kattomaan sitä ja kun ite käännyn kattomaan sitä, niin ei sitä ollu enää siinä. Se oli jumalattoman iso ja äiti sitten sanoi, että se on ollu mummu yöpaitasillaan, mutta ei se mummu sillain sätteile, ainakaan minun käsittääkseni. [19]

Meillä näkee ihmiset äitin puolen suvusa enneunia. Oon itekki nähäny unisa, ja äiti, kun ihmisiä kuolee. Sen vaan on tajunnu niinku vasta jäläkeenpäin sen unen merkityksen, ku se ihminen on kuollu. Ne on vähän semmosia tulukinnan varasia juttuja, että ei ne suoraan näytä sitä kuolemista. [20]

Kerronta ei ole kuitenkaan pelkästään väline käsitellä yliluonnollisuutta. Myös nuoret kertojat saattavat kokea tarvetta identifioitua paikallisesti kerronnan kautta. Kertojat kokivat tietäjän historialliseksi merkkihenkilöksi erityisen kyvyn vuoksi; erikoinen ja kyvykäs persoona mainittiin mielellään oman paikkakunnan kasvatiksi. Nuoremmat kertojat myös mielellään mainitsivat mahdollisista sukulaisuussuhteistaan Peilipoikaan – olipa sukulaisuus sitten kuinka kaukaista tahansa. Usein myös mainittiin kyvyn olevan periytyvää, ja kertojat pohtivatkin, olisiko heillä jonkinlaisia yliluonnollisia kykyjä. Paikallidentiteetin rakentumisen kannalta mielenkiintoista on kuitenkin se, että nuoria osallistuu muistelutilaisuuksiin paljon vähemmän kuin vanhempaa väkeä. Ehkä nuoret tunnistavat näihin tilaisuuksiin liittyvän historian yksitulkintaisuuden ja kulttuuriset konventiot, eivätkä sen vuoksi halua ottaa osaa tilaisuuksiin. Nuoret käyttävät tarinoita eri tarkoitukseen, eikä sille ole tilaa muistelutilaisuuksissa.

Lopuksi

Olen tarkastellut artikkelissani tietäjäkerrontaa performanssina, tilannesidonnaisena arkipuheesta erottuvana esityksenä. Tarkastelun avulla olen pyrkinyt avaamaan sitä, miten ja miksi tietäjään liittyvä tarinaperinne elää voimallisena 2000-luvulla maailman muuttumisesta huolimatta. Erilaisten kerrontatilanteiden havainnoiminen on osoittanut, että kertojat ottavat erilaisissa kerrontatilanteissa erilaisia rooleja. Näin ollen kerronnalla on myös erilaisia merkityksiä kerrontatilanteesta riippuen. Aiemmat läntisiin tietäjätarinoihin liittyvät tutkimukset eivät ole kattavasti tarkastelleet kerronnan tapoja suhteessa niihin tilanteisiin, joissa tarinoita kerrotaan.

Peilipoikaa koskevan kerronnan havainnoiminen on osoittanut, että kerronnantavat kytkeytyvät tilanteisuuteen. Erilaiset kerrontatilanteet, kertojat, ympäristöt ja yleisöt luovat kerronnasta erilaisia performansseja. Lukuun ottamatta muistelutilaisuuksia, Peilipoika on julkisesti vaiettu ja kerrontakohteena erityinen. Jo pelkästään tämän vuoksi kerrontatilanteet ovat erityisiä arkipuheesta erottuvia performansseja. Vaikka tietyn kertojan tarinointi on olemassa tietynlaisena vain tietyllä hetkellä, eikä se ole yksittäisenä performanssina toisinnettava, liittyy tietäjätarinoinnin performatiivisuuteen konventioita. (Vrt. Phelan 2015 [1992], 383–392.) Esimerkiksi haastattelussa ja kahvipöytäkeskusteluissa kerronta noudatti kokemuskerrontaan ja muistelukerrontaan kuuluvia piirteitä, muistelutilaisuuksissa taas yhteisöllisen muistelun.

Havainnoimissani haastattelutilanteissa sekä nuoret että vanhat kertojat pyrkivät tekemään tietäjän edustamasta yliluonnollisuudesta ja poikkeavuudesta ymmärrettävää. Nuoret pyrkivät hakemaan tähän tukea esimerkiksi modernista lääketieteestä, vanhemmat kertojat taas hakemalla todistus pohjaa kokemistaan historiallisista tapahtumista. Kertojat myös toivat esille käsityksiään siitä, mitä on julkisesti sopivaa puhua. Näin ollen yksityisissä haastattelutilanteissa kerronta saa roolin, jossa tarinaperinnettä voidaan käyttää pohtimiseen ja ymmärtämiseen. Kertojat esittivät itselleen kysymyksiä ja puntaroivat tietäjyyden edustamaa yliluonnollisuutta suhteessa maallistuneeseen maailmankuvaan. Mahdollisuuksien performanssina haastattelutilanteisiin kytkeytyvä kerronta ylläpitää rikasta, erilaisista tarinoista koostuvaa perinnettä ja osoittaa perinteen olevan uutta luovaa ja joustavaa vuoropuhelua. Haastattelutilanteissa myös nuoret saivat kertoa tarinoita. Kahvipöytäkeskusteluissa korostui osanottajien välinen vuorovaikutus. Osanottajat kommentoivat ja neuvottelivat tarinoista, tarkastelivat niitä suhteessa toisiinsa. Kahvipöytäkeskusteluissa osanottajat pystyivät vaikuttamaan toistensa näkemyksiin. Historiantulkinnan kannalta kahvipöytäkeskustelut olivatkin moniäänisiä neuvottelemisen performansseja. Toisaalta osanottajien tuntiessa toisensa hyvin, osattiin myös välttää kiperiä aiheita.

Havainnoimissani muistelutilaisuuksissa tarkoituksena oli yhteisen ja jaetun menneisyyden luominen, perinteen tallentaminen ja siirtäminen. Tämä tuli esille kerronnan yksiselitteisyydessä ja tiiviudessa. Kerronta eteni autoritäärisen äänen ehdoilla, sillä kertojina toimivat vanhemmat ihmiset. Kerronta oli näissä tilaisuuksissa sosiaalisesti säädelyä muistelua ja se edusti yhtä historiantulkintaa. Kerronta saattoi olla tiivistä siksi, että tarinoihin pyrittiin liittämään vain sellainen aines, jonka kaikki voivat ainakin näennäisesti jakaa. Tiiviimpiä tarinoita on myös helpompaa muistaa ja kerto eteenpäin. Toisaalta kertojat ehkä halusivat pitää kerronnan tiiviinä ottaakseen välimatkaa tarinoiden yliluonnolliseen sisältöön. Vanhemmat kertojat saattoivat pelätä tarinoinnin muuttuvan myyttilliseksi nuorten naisten kulttuuriksi ja siksi tilaisuudet noudattivat selkeää roolitusta kertojien ja kuulijoiden välillä. Muistelutilaisuuksiin kytkeytyvä kerronta on identiteettiperformanssi, jossa paikallisidentiteettiä luodaan ja vahvistetaan vanhimpien kertomilla tarinoilla. Muistelutilaisuuksissa suullinen perinne ei näyttäydä uutta luovana tilana. Ehkä tällaisissa kerrontatilanteissa suullinen perinne koetaankin säilyttävänä.

Tietäjätarinoita kerrotaan havainnoimieni kerrontatilanteiden valossa useista eri syistä ja eri tavoin, jotka ovat sidoksissa erityisesti kerrontatilanteeseen ja siihen kuuluvaan yleisöön. Performatiivinen tulkinta osoittaa tietäjää koskevan kerronnan olevan joukko erilaisiin tilanteisiin liittyviä sosiaalisia prosesseja, ei pelkästään tarinoiden uudelleenkerrota ja muistamista (Abrams 2010, 138; Cruikshank 1998, 41). Kerronnalle ei siis ole olemassa vain yhtä merkitystä, vaan se vaihtelee esimerkiksi kertojan iän, sukupuolen ja elettyjen kokemusten sekä kerrontatilanteen mukaan. Paikallisessa sosiaalisessa elämässä kerronta saa erityisiä rooleja, jotka erottavat sen arkisen elämän keskustelutilanteista. Erilaisissa tilanteissa tarinoita kerrottiin eri tavoin ja kerronnan muotoon liittyvät representaatiot loivat tai ylläpitivät erilaisia kerrontatilanteita koskevia konventioita. Tietäjään liittyvä kerronta on joukko erilaisia performansseja, jotka tilanteesta ja kertojasta riippuen esittävät suullisen perinteen säilyttävänä, uutta luovana tai molempina.

FM Tiina Mattila työskentelee väitöskirjatutkijana kulttuuriantropologian oppiaineessa Oulun yliopistossa. Väitöstutkimus käsittelee pohjoispohjalaisen tietäjäkerronnan merkityksiä 1900-luvun yhteiskunnallisessa murroksessa.

Viitteet

[1] Saulin kirje vuodelta 2007.

[2] Tietäjiä koskevia tarinoita löytyy mm. Kansanrunousarkiston uskomustarinakortistosta. SKS KRA Uskomustarinakortisto D Tietäjät, noidat. Kortistoa on hyödynnetty folkloristisissa tutkimuksissa runsaasti. Erilaiset tarinat on luokiteltu uskomustarinoiden kortistoon lähinnä niiden ylliluonnollisuuteen liittyvän sisältönsä vuoksi. On huomattava, että erilaisten uskomustarinoiden kerrontatavat voivat vaihdella merkittävästi. Myös Peilipoikaan liittyviä tarinoita löytyy uskomustarinakortistosta.

[3] Tässä artikkelissa esitys, performanssi ja performatiivisuus ymmärretään toistensa synonyymeina.

[4] Tutkimusaineisto on osa laajempaa aineistokokonaisuutta, jonka olen kerännyt tietäjätarinoita koskevia tutkimuksiani varten. Tässä artikkelissa tarkastelen kuitenkin vain osaa aineistokokonaisuudesta. Kaikkien haastatteluihin osallistuneiden nimet on anonymisoitu.

[5] Kerrontatilanteita koskevasta analyysistä ei ole käytössä yhtenäistä nimitystä.

[6] Mattila 2007; Mattila 2011.

[7] Ks. esim. Väänänen 1937a; Väänänen 1937b; Väänänen 1937c; Pääkkönen 1994; Heikkinen 1996; Keränen 2003; Asunmaa 2005; Kukkumaija 2005; Murha.info 2012.

[8] Kaleva. Kaamea ryöstömurha Kempeleessä. 8.5.1934. N:o 103

[9] Hansin haastattelu vuodelta 2007. Myös kaikki vanhemmat kertojat toivat saman esille.

[10] Merjan haastattelu vuodelta 2007. Merjan lisäksi Meiju, Maria, Maini ja Maisa jakoivat samanlaiset kokemukset kerronnasta.

[11] Peilipoika-muistelutilaisuus 9.5.2008.

[12] Samasta aiheesta julkaistiin myös kirjoitus paikallislehdessä samoihin aikoihin, kun julkaisin ensimmäistä kertaa oman yhteydenottopyyntöni (Keränen 2007). Sain kirjoituksen johdosta vihaisia yhteydenottoja. Paikalliset halusivat katkaista virheellisen informaation kulun ottamalla yhteyttä minuun, sillä he tiesivät minun tutkivan aihetta.

[13] Tutkimusasetelmasta osallistujat eivät tienneet etukäteen. Tosin keskustelu saattoi siirtyä Peilipoikaan sen vuoksi, että osallistujat tiesivät minun tutkivan paikallista tietäjähahmoa.

[14] Helgan haastattelu vuodelta 2007.

[15] Marian haastattelu vuodelta 2007. Kaikki nuoremmat kertojat pohtivat modernin lääketieteen ja tietäjän kyvyn yhteyttä.

[16] Heikin haastattelu vuodelta 2007. Haastattelutilanteissa kaikki kertojat tunsivat kyseisiä tarinoita.

[17] Meijun haastattelu vuodelta 2014.

[18] Marian haastattelu vuodelta 2007.

[19] Merjan haastattelu vuodelta 2007.

[20] Maisan haastattelu vuodelta 2007.

Lähteet ja kirjallisuus

Haastattelut

Hans (s. 1930-luvulla). 29.8.2007.

Harri (s. 1920-luvulla). 21.9.2007.

Heikki (s.1930-luvulla). 10.9.2007.

Helga (s. 1930-luvulla). 12.5.2007.

Herkko (s. 1910-luvulla). 15.8.2007.

Maini (s. 1960-luvulla). 12.5.2007.

Maisa (s. 1980-luvulla). 12.5.2007.

Maria (s. 1980-luvulla). 7.5.2007.

Merja (s. 1960-luvulla). 7.5.2007.

Meiju (s. 1980-luvulla). 11.9.2014.

Sakari (s. 1950-luvulla). 17.8.2007.

Senni (s. 1920-luvulla). 15.8.2007.

Simo (s. 1940-luvulla). 9.5.2008.

Sulho (s. 1950-luvulla). 21.8.2007.

Sulo (s. 1940-luvulla). 7.5.2007, 12.5.2007.

Haastatteluaineisto on tekijän hallussa.

Kahvipöytäkeskustelut

Kenttämuistiinpanot. Tyrnävä. 3.7.2011.

Kenttämuistiinpanot. Tyrnävä. 6.7.2013.

Muistelutilaisuudet

Muistojen tulva -teoksen julkistamistilaisuus. Muistojen tulva -teoksen toimituskunta. 11.6.2011 Tyrnävän Korvenkylä. Tyrnävä.

Peilipoika-muistelutilaisuus. Limingan Kotiseutuyhdistys ja Tiina Mattila. 9.5.2008
Limmingan kirjasto. Liminka.

Internetlähteet

Kukkumaija. 2005. *Peilipoika*. <http://keskustelu.suomi24.fi/t/1582877/peilipoika>
[haettu 20.7.2007]

Murha.info. 2012. *Martta Saxin murha Kempeleessä vuonna 1934*.
<http://www.murha.info/phpbb2/viewtopic.php?t=7791> [haettu 20.7.2012]

Lehtiaineistot

Heikkinen, Voitto. 1996. *Muistoja Korven Armaasta*. Rantalakeus 27.3.1996.

Kaleva. 1934. Kaamea ryöstömurha Kempeleessä. 8.5.1934.

Keränen, Pekka. 2007. *Lisätietoa tutkijalle. Peilipoika oli liminkalainen*. Rantalakeus 29.8.2007.

Mattila, Tiina. 2007. Yhteydenottopyyntö. Kuka muistaa Peilipojan? Rantalakeus 8.8.2007 ja 15.8.2007.

Mattila, Tiina. 2011. Peilipoikatutkimukseen toivotaan lisää tietoja. Rantalakeus 23.11.2011.

Väänänen, Kalle. 1937a. *Tyrnävän kaukonäkijän puheilla*. Suomen kuvalehti 1937: 42.

Väänänen, Kalle. 1937b. *Kaukonäkijä Armas Pasanen*. Suomen kuvalehti 1937: 51.

Väänänen, Kalle. 1937c. *Kaukonäkijä Armas Pasanen*. Suomen kuvalehti 1937: 52.

Kirjallisuus

Abrams, Lynn. 2010. *Oral History Theory*. Abingdon: Routledge.

Anttonen, Pertti & Apo, Satu. 2001. Performanssi. *Perinteentutkimuksen terminologia*.

<http://www.helsinki.fi/folkloristiikka/opiskelu/terminologia.htm#performanssi> [haettu 25.11.2016]

Apo, Satu & Harvilahti, Lauri. 2001. Tarina. *Perinteentutkimuksen terminologia*.

<http://www.helsinki.fi/folkloristiikka/opiskelu/terminologia.htm#tarina> [haettu 5.10.2016]

Arewa, Ojo E. & Dundes, Alan. 2013 [1964]. Proverbs and the Ethnography of Speaking Folklore. Teoksessa *The Anthropology of Performance: A Reader*, ed. Frank J. Korom, 61–72. Malden, MA, Wiley-Blackwell.

Arlander, Annette. 2015. Mikä esitystutkimus? Teoksessa *Esitystutkimus*, toim. Annette Arlander, Helena Erkkilä, Taina Riikonen, Helena Saarikoski, 7–25. Helsinki: Kulttuuriosuuskunta Partuuna.

Asunmaa, Martti. 2005. Peilipoika. Teoksessa *Merestä nousut maa. Tyrnävän historia 1800–2000*, toim. Martti Asunmaa ja Kyllikki Matinolli, 442–443. Tyrnävä: Tyrnävän kunta.

Bauman, Richard. 1975. Verbal Art as a Performance. *American Anthropologist* 77, 2: 290–311.

Butler, Judith. 1990. Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Thought. Teoksessa *Performing Feminism: Feminist Critical Theory and Theatre*, ed. Sue-Ellen Case, 270–282. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Butler, Judith. 1997. *Excitable Speech. A Politics of the Performative*. New York: Routledge.

Cruikshank, Julie. 1998. *The Social Life of Stories: Narrative and Knowledge in the Yukon Territory*. Lincoln & London: University of Nebraska Press.

Duranti, Alessandro. 1997. Universal and Culture-specific Properties of Greetings. Teoksessa *Linguistic Anthropology. A Reader*, eds. Alessandro Duranti, 188–213. Malden, MA: Wiley-Blackwell.

Enges, Pasi 2012: ”Minä melkein uskon.” *Yliluonnollinen ja sen kohtaaminen tenonsaamelaisessa uskomusperinteessä*. Turku: Turun yliopisto.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha. 2003. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Evans, George Ewart. 1987. *Spoken History*. London: Faber and Faber.

Fuoss, Kirk W. 1995. “Community” Contested, Imagined, and Performed: Cultural Performance, Contestation, and Community in an Organized-labor Social Drama. *Text and Performance Quarterly* 15, 2: 79–98.

Haanpää, Riina. 2008. *Rikosten jäljet. Etsivän työtä yhteisön, suvun ja perheen muistissa*. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C Scripta lingua Fennica edita, osa 270. Turku: Turun yliopisto.

Haavio, Martti. 1967. *Suomalainen mytologia*. Porvoo: Werner Söderström Oy.

Hamera, Judith, ed. 2006. *Opening acts. Performance in/as Communication and Cultural Studies*. Thousand Oaks: Sage Publications.

Hymes, Dell. 1997. Ways of Speaking. Teoksessa *Linguistic Anthropology. A Reader*, eds. Alessandro Duranti, 158–171. Malden, MA: Wiley-Blackwell.

Ikonen, Teemu. 2001. Tarina ja juoni. Teoksessa *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*, toim. Outi Alanko & Tiina Käkelä-Puumala, 184–206. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Irvine, Judith T. 1997. Formality and Informality in Communicative Events. Teoksessa *Linguistic Anthropology. A Reader*, eds. Alessandro Duranti, 172–187. Malden, MA: Wiley-Blackwell.

Jackson, Michael. 2002. *The Politics of Storytelling: Violence, Transgression, and Intersubjectivity*. Copenhagen, Denmark: Museum Tusulanum Press.

Kaarlenkaski, Taija. 2012. *Kertomuksia lehmästä. Tutkimus ihmisen ja kotieläimen kulttuurisen suhteen rakentumisesta*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.

Kaivola-Bregenhøj, Annikki. 1997. Kertomuksia inkerinsuomalaisten identiteeteistä. Teoksessa *Kaukaa haettua. Kirjoituksia antropologisesta kenttätyöstä*, toim. Anna Maria Viljanen ja Minna Lahti, 202–212. Helsinki: Suomen Antropologinen Seura.

Kaivola-Bregenhøj, Annikki. 2001. Kerronta. *Perinteentutkimuksen terminologia*. <http://www.helsinki.fi/folkloristiikka/opiskelu/terminologia.htm#kerronta> [haettu 5.10.2016]

Katriel, Tamara & Philipsen, Gerry. 1990. What we need is communication. Teoksessa *Cultural Communication and Intercultural Contact*, ed. Donal Carbaugh, 77–93. Hillsdale: Erlbaum.

Kertzer, David I. 1988. *Ritual, Politics & Power*. New Haven: Yale University Press.

Keränen, Pekka. 2003. Peilipoika. Teoksessa *Tuulimaa. Limingan kotiseutukirja*, 301–304. Liminka: Pekka Keränen.

Kortelainen, Kaisu. 2008. *Penttilän sahayhteisö ja työläisyys. Muistitietotutkimus*. SKS:n toimituksia 1178. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kroskrity, Paul V. 2009. *Narrative Reproductions: Ideologies of storytelling, Authoritative Words, and Generic Regimentation in the Village of Tewa*. *Journal of Linguistic Anthropology* 19, 1: 40–56.

Laslett Barbara, Maynes Mary Jo, Pierce Jennifer L. 2008. *Telling stories. The Use of Personal Narratives in the Social Sciences and History*. Ithica: Cornell University Press.

Lehtonen, Mikko. 1998. *Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia*. 2. painos. Tampere: Vastapaino.

Lewis, John Lowell. 2013. *Anthropology of Cultural Performance*. New York: Palgrave Macmillan.

Lipponen Lasse. 1999. Kertomus kulttuurisesti suuntautuneen psykologian ydinmetaforana. Teoksessa *Kulttuuri ja psykologia*, toim. Juhani Ihanus, 49–74. Helsinki: Yliopistopaino.

Maggio, Rodolfo. 2014. The Anthropology of Storytelling and the Storytelling of Anthropology. *Journal of Comparative Research in Anthropology and Sociology* 5, 2: 89–106.

Makkonen, Elina. 2006. Instituution suullinen historia. Teoksessa *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*, toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo, 245–270. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Makkonen, Elina. 2009. *Muistitiedon etnografiaa tuottamassa*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 58. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Mattila, Tiina. 2008. *Kerro, kerro kuvastin. Tyrvänäläisen Peilipoika Armas Pasasen henkilökuva ja rooli kyläyhteisössä 1900-luvun alkuvuosikymmeninä*. Kandidaatin tutkielma. Oulu: Oulun yliopisto, humanistinen tiedekunta, kulttuuriantropologia.

Mattila, Tiina. 2012. *Liminaalinen tietäjä. Peilipoika-tarinoiden kulttuuriset merkitykset ja tietäjäkuva suomalaisen tietäjätradition valossa*. Pro gradu. Oulu: Oulun yliopisto, humanistinen tiedekunta, kulttuuriantropologia.

Mustonen, O. A. F. 1911. *Taikanuotta eli opas taikojen kerääjille*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Pentikäinen, Juha. 2010. *Marina Takalo: runonlaulaja ja näkijä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Phelan, Peggy. 2015 [1993]. Performanssin ontologia: representaatiota ilman toisintamista. Alkuperäinen artikkeli *Unmarked: The Politics of Performance*, suomentanut Helena Erkkilä. Teoksessa *Esitystutkimus*, toim. Annette Arlander, Helena Erkkilä, Taina Riikonen, Helena Saarikoski, 383–406. Helsinki: Kulttuuriosuuskunta Partuuna.

Piela, Ulla. 2010. *Kansanparannuksen kerrotut merkitykset Pohjois-Karjalassa 1800- ja 1900-luvuilla*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

Polkinghorne, Donald. 1995. Narrative Configuration in Qualitative Analysis. Teoksessa *Life History and Narrative*, eds. J. Amos Hatch & Richard Wisniewski, 5–23. London: Falmer Press.

Polletta, Francesca. 2006. *It Was Like a Fever: Storytelling in Protest and Politics*. Chicago, University of Chicago Press.

Pulkkinen, Risto. 2014. *Suomalainen kansanusko. Samaaneista saunatonttuihin*. Helsinki: Gaudeamus.

Pääkkönen, Matti. 1994. Peilipoika. Teoksessa *Oulun seudun murrekirja*, toim. Matti Pääkkönen, 118–119. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Salmi-Niklander, Kirsti. 2006. Tapahtuma, kokemus ja kerronta. Teoksessa *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*, toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo, 199–220. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Savolainen, Ulla. 2015. *Muisteltu ja kirjoitettu evakkomatka. Tutkimus evakkolapsuuden muistelukerronnan poetiikasta*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.

Siikala, Anna-Leena. 1997. Toisiinsa virtaavat maailmat. Teoksessa *Kaukaa haettua. Kirjoituksia antropologisesta kenttätyöstä*, toim. Anna Maria Viljanen & Minna Lahti, 46–68. Helsinki: Suomen Antropologinen Seura.

Siikala, Anna-Leena. 1999. *Suomalainen šamanismi. Mielikuvien historiaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Simonsuuri, Lauri. 1960. *Tarinahaavi. Tarinoiden keruuopas*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Sintonen, Teppo. 1999. *Etninen identiteetti ja narratiivisuus. Kanadan suomalaiset miehet elämänsä kertojina*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Stark, Laura. 2006. *The Magical Self. Body, Society and the Supernatural in Early Modern Rural Finland*. Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia.

Stepanova, Eila. 2014. *Seesjärveläisten itkijöiden rekisterit. Tutkimus äänellä itkemisen käytänteistä, teemoista ja käsitteistä*. Tampere: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.

Tarkka, Lotte. 2005. *Rajarahvaan laulu. Tutkimus Vuokkiniemen kalevalamittaisesta runokulttuurista 1821–1921*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Ukkonen, Taina. 2000. *Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Vento, Urpo. 1980. Kerronta rituaalina. Teoksessa *Kertojat ja kuulijat*, toim. Pekka Laaksonen, 93–103. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Virtanen, Leea. 1988. *Suomalainen kansanperinne*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Wikström, Tiina. 2004. Tricksterin jäljillä. Katsaus ilmiön historiaan ja teoreettiseen lähestymiseen. Teoksessa *Pohjois-Amerikan intiaaniuskonnot. Kirjoituksia muutoksesta ja jatkuvuudesta*, toim. Riku Hämäläinen, 275–307. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.